

הרב יעקב הגר

אשרוד

בירור דין קריאת שמע בלא תפילין

- א. ביאור דברי הגמ' כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר.
 ב. הנפק"מ הפשוט בין פירושי המפרשים, אם גם כשקורא פסוק ראשון לתור חשיב כמעיד עדו"ש.
 ג. נפק"מ אם צריך שיהיו תפילין עליו גם בשעת פרשת ציצית.
 ד. עוד נפק"מ באופן שקורא שאר פרשיות ומצוות שמחויב לעשותן ולא עשאו עדיין, אם חשיב כמעיד עדו"ש.
 ה. באופן שבאונס אין לו תפילין לא חשיב כמעיד עדות שקר.
 ו. מקור מנהג חסידים ואנ"מ הקוראים ק"ש בבוקר בלא תפילין, ועצה לזה שלא יהא שום חשש דמעיד עדו"ש.
 ז. דברי צדיקים וגאונים וי"ע בישוב מנהג הנ"ל, וראיות לדבריהם.
 ח. דחיית הגר"ש קלוגר, וישוב על זה.
 ט. כשקרא ק"ש בלא תפילין ואח"כ מניח תפילין אם צריך שוב לקרוא ק"ש עם התפילין, פלוגתא האחרונים בזה, וביאורו. - להבין מנהג החת"ס שהחמיר מאד בדין זה.

א.

נראה כמעיד עדות שקר עליו ית' ח"ו. ע"כ. וכן מבואר בתוס' ד"ה ומנח וכו' שכתבו וז"ל: בעצמו, פירוש באדון שצוה, שהוא קורא והיו לטוטפות ולאות על ידך ואין. ע"כ.

אמנם בלבוש (סי' כ"ה סעיף א') כתב בפירש"י מעיד עד"ש רצונו לומר על השי"ת ח"ו. והכי קאמר כיון שאומר "והי' אם שמוע וגו' ונתתי מטר ארצכם" וגו' ומשמע אבל אם לא תשמעו אינו נותן הא חזינן שהוא ית' נותן וכו' והרי הוא אינו מניח תפילין והקב"ה נותן מטר. ע"כ. ובמעדני יו"ט (על הרא"ש סי' י' אות ט') כתב: בעצמו פי' רש"י לישנא מעליא נקט. כלומר דהי' לו לומר בהקב"ה שאילו העיד אמת באמרו שהוא אלקים ה' אחר, היה מקיים מצוותיו, וכו' ע"כ.

גמ' ברכות י"ד ע"ב, אמר עולא כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים. פירש"י, בעצמו - לישנא מעליא. כאילו הקריב עולה בלא מנחה - שחייבו הכתוב להקריב עמה וכו' אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר המצוה. ע"כ. וכתב הב"ח (סי' כ"ה) לבאר דבריו וז"ל: נראה דרצונו לומר [במש"כ לישנא מעליא]. דכשיקרא "ואהבת את ה' אלקיך". והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך" שהוא לייחד את שמו בכל לבבו והוא במה שתקשרם "לאות על ידך ולטוטפות בין עיניך" שהוא מורה על יחודו שהוא יחיד בעולמו וכו'. נמשך מזה שכשאינו מניח תפילין

החסיד שהיה מכוון לצאת בו ידי חובת ק"ש, ובברכות (י"ג ע"ב) אי' ת"ר שמע ישראל ה"א ה' אחד זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא, והיינו דבפסוק ראשון לחד ליכא חשש דמעיד עד"ש.

וכן מוכח מדברי האחרונים על הרמ"א הנ"ל. שכתב המג"א (ס"ק ס"ג) שהמהרש"ל בתשובה (סימן ס"ד) כתב לומר כל פרשה ראשונה של קריאת שמע וזהו כשירא פן יעבור זמן קריאת שמע. וכתב על זה בספר תוספת שבת (בהגהותיו דף ד' סע"א): ולפי"ז צריך להניח תפילין מקודם כדי שלא יהיה נראה כמעיד עד"ש כשאומר וקשרתם וגו' ואין התפילין עליו, ע"כ, וכ"כ בדגול מרכבה שם. [ותימה על המ"ב שהביא (שם, סק"ג) דברי הדגומ"ר על מש"כ הרמ"א לומר פסוק ראשון, ובאמת הדגומ"ר כתבו על דברי מהרש"ל הנ"ל המוכח במ"א שם, שאמר ג"כ פרשה ראשונה. עיי"ש]. וכן הישועות יעקב (שם סק"י) כתב שהטעם שאין נוהגים כדברי המהרש"ל שאם כן יצטרך להניח תפילין מתחלה כדי שלא יהיה כמעיד עד"ש בעצמו, ע"ש. ומוכח שבפסוק ראשון בלבד אין להקפיד להניח תפילין תחלה מכיון שאינו אומר וקשרתם וגו'. ועיין עוד במג"א סי' ל"ח (סק"ז).

ועיין עוד במג"א סי' ל"ח (סק"ז) שהביא תשובת הרמ"א (סי' קל"ב) שכתב שאע"ג דחתן שושבינו פטורים מן התפילין מ"מ האידנא שחייבין בק"ש ותפילה מטעם שאין אנו מתכוונים, חייבים גם כתפילין. דהוי ליה כמעיד עד"ש בעצמו עכ"ל. והקשה המ"א דהא לת"ק (סוכה כה ע"ב) חתן והשושבינין וכל בני החופה פטורים מן התפילה ומן התפילין

רבינו יונה כתב: הפירוש הנכון כן הוא, דעולא ס"ל דכיון שהוא קורא וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך ואינו מניחן נמצא שמעיד עד"ש בעצמו, שמה שאמר אינו אמת. ואע"פ שעשה המצוה שיצא ידי קריאת שמע אפ"ה עבר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו ור' יוחנן ס"ל שאפילו המצוה עצמה אינה נעשית שלימה כיון שלא קיבל עליו מלכות שמים דה"ל כמי שמקריב תודה בלא מנחה וכו' כיון שקרא בלא קבלת מלכות שמים, מפי מורי הרב נר"ו, עכ"ל. המבואר מדבריו דמעיד עד"ש בעצמו הכוונה על הקורא ק"ש עצמו, בזה שאינו מקיים מה שאומר. ולפי"ז אתי שפיר מש"כ בספר חרדים (הובאו דבריו במ"ב שם סק"ד) דמזה נלמוד כשאומר ואהבת את ד' וגו' יראה להכניס אהבת השי"ת בלבו שלא יהיה כדובר שקר ח"ו. ע"כ.

ב.

והנפק"מ הפשוט בין הטעמים הנ"ל, אם יקרא פסוק ראשון של ק"ש בלבד אי חשיב נמי כמעיד עד"ש, דלפי ביאור המעדני יו"ט בפירש"י הוי נמי עד"ש דעיקר טעמו כיון שאומר "ה' אחד". אולם לביאור הב"ח בפירש"י ולדברי התוס' והרבינו יונה אינו עד"ש כיון שאינו אומר וקשרתם וגו'. וה"נ לביאור הלבוש בפירש"י כיון שאינו אומר והי' אם שמוע וגו' ונתתי מטר וגו' לא הוי כמעיד עד"ש. ולפי"ז מובן מה שכתב הרמ"א בסי' מ"ו סעי' ט': וטוב לומר בשחרית שמע ישראל וגו' ברוך שם כבוד מלכותו כי לפעמים שוהין עם ק"ש לקרותה שלא בזמנה ויצא בזה. וכ"ה בטור שם בשם רבינו יהודה

וחייבים בקרי"ש. ודוחק לומר דהא דקתני פטורים היינו בכל היום אבל בשעת קרי"ש חייבים, דזה דוחק, ותירץ דצריך לומר דבגמ' לא קאמר חייבים בק"ש אלא בפסוק ראשון לכן לא הוה כמעיד עד"ש, משא"כ לדידן שחייבים בכל ק"ש חייבים ג"כ בתפילין שלא יהא כמעיד עד"ש. עיי"ש.

ג.

המהר"ם שיק (חאו"ח תשו' כ"ג) כתב נפק"מ בין פירוש הרבינו יונה לפירוש הב"ח בדברי רש"י, דלהרב"י סגי שיהיו התפילין עליו בב' פרשיות של ק"ש שבהם קורא מצות התפילין ואז לא הוי עד"ש, משא"כ בפרשת ציצית א"צ שיהיו עליו רק הציצית.

אולם לפי הב"ח דענין התפילין בשעת ק"ש הוא להראות בפועל שמשעבד נפשו ושכלו וגופו לה' ע"י תפילין שבמוחו וכנגד ליבו כשאומר ואהבת וכו' ושמח וכו', א"כ מכל שכן שצריכין להיות עליו בשעה שאומר פרשת ציצית שהרי אמרו"ל בברכות (י"ב ע"ב) מפני מה קבעו פרשת ציצית בק"ש משום משום ה' דברים שיש בה, מצות ציצית, יציאת מצרים, עול מצות ודעת מינים הרהור עבירה והרהור ע"ז, עיי"ש, וא"כ אז ודאי צריכין להיות עליו התפילין לשעבד מוחו ולבו רק להשי"ת ושלא יתור אחרי עיניו ולבו, וזה מראה ע"י התפילין נגד הלב ונגד בין העינים שהוא המוח.

ולפי"ז ממשיך הנ"ל דלפי דברי הלבוש ושא"פ דכשמניח תפילין דר"ת צריך לקרות שוב ק"ש ואע"פ שכבר קרא ק"ש בתפילין של רש"י משום דאם של רש"י הם פסולים הוי כאילו מעיד עד"ש,

ועל כרחק דהוא משום דס"ל שע"י התפילין מראה שמשעבד נפשו וגופו למצות ה' דאל"ה מעולם לא מצינו שיהא חייב לקרות ק"ש כשמניח תפילין ואטו כשאוכל מצה צריך לקרות פרשתיה ורק איפכא כשקורא ק"ש צריך להניח תפילין (עי' להלן אות ט') אלא ע"כ כנ"ל וא"כ צריך לקרות ג"כ פרשת ציצית כמו שנתבאר לפי שיטה זו. ומה שלא נפסק כן בשו"ע סי' ל"ד צריך לומר דהכריע כפירוש הרבינו יונה הנ"ל א"נ ס"ל כיון דהוי ספק ספיקא ספק שמא תפילין של רש"י עיקר ואת"ל דשל ר"ת עיקר דלמא הפירוש כרב"י וא"צ להניחם רק בב' פרשיות. עיי"ש.

ד.

ונראה עוד נפק"מ, באופן שקורא שאר פרשיות ומצוות שחייב לעשותן או כשקורא ק"ש שלא לצאת ידי חובתן כ"א דרך לימודו וכדו', דלהטעמים דלעיל שכשקורא קרי"ש בלא תפילין הוי כעד"ש על האדון שצוה ח"ו, לכאורה בכהאי גוונא לא הוה כמעיד עד"ש, דמסתכרא דדוקא כשקורא קרי"ש לצאת בה ידי חובתו דהיא קבלת עומ"ש ועול מצוות וכדתנן בברכות (יג ע"א) אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ מקבל עליו עול מצוות, ע"כ. ולכאורה הוא דווקא כשקורא ק"ש לצאת ידי חובתו, והכי נמי כתב בדגול מרבכה סי' מ"ו דאיסור ק"ש בלא תפילין אינו אלא בק"ש שמכוון לצאת בו ידי חובתו אבל כשאינו מכוון לית לן בה. עכ"ד. וכן בשו"ת בנין עולם להגאון מהרי"א מסובאלק זצ"ל (חאו"ח סי' ל') השיב

לשאלה אם מותר לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בערב שבת פ' קדש והי' כי יביאך בלא תפילין וכו' וכתב דאין שום חשש דרך בק"ש בשביל לצאת ידי חובת קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות הוא הקפידא וכו'. (הוב"ד באות חיים סי' כ"ה) ע"ש.

אולם לדברי רבינו יונה הנ"ל נראה דאף בכהאי גוונא כשקורא ק"ש בעלמא וכד' נמי הוי בכלל מעיד עד"ש בעצמו. כמבואר בדבריו שהפירוש של מעיד עד"ש הכוונה הוא על הקורא בעצמו שמה שאמר אינו אמת כיון שקורא וקשרתם וכו' ואינו מניח. ולפי"ז הוא הדין בשאר פרשיות בתורה כשקורא ואינו מקיים מה שאומר הוי בכלל מעיד עד"ש בעצמו, ולכן כתב בספר חרדים (המובא לעיל אות א') דמזה נלמוד כשאומר ואהבת את ה' וגו' יראה להכניס אהבת השי"ת בלבו שלא יהיה כדובר שקר ח"ו, וכן נראה להוכיח מדברי המהרש"א בע"ז (דף ד' ע"ב) בח"א דאייתי ירושלמי, (פ"ד דר"ה) שמעה ה' צדק, זו ק"ש, הקשיבה רנתי, זו רינון תורה, האזינה תפילתי, זו תפלה, בלא שפתי מרמה, זו מוסף. וכו', דהכא פירוש ע"פ מ"ש לגבי תפילין וציצית שאם אינו עליו בשעת ק"ש ה"ז מעיד עד"ש בעצמו ה"נ הכא בשחרית שאומר יום תרועה ואינו תוקע בה הוי שפתי מרמה אבל מוסף שתוקעין בה הוי בלא שפתי מרמה, וכו' עכ"ד, וחזינן מדבריו דהאי מעיד עד"ש בעצמו שייכא גם בשאר דברים והיינו משום דמעיד עד"ש בעצמו היינו שפתי מרמה שמה שאומר אינו אמת, [ולהלן אות ז' יתבאר אמאי אכן לא חיישינן בשחרית כשאומר יום תרועה למעיד עד"ש]

ברם ראיתי להגאון מקוזיגלוב זצ"ל בספרו ארץ צבי (סי' א') שהביא מזה"ק פ"ר שלח דהקורא ק"ש בלא ציצית כאילו מעיד עד"ש [וכן מבואר במאירי (ברכות י"ד ע"ב) דכשקורא ק"ש צריך שיהיו עליו הציצית ע"ש], וביאר זאת בהקדם לישב מנהג העולם לקרות ק"ש בבוקר בלא תפילין דהוי לכאורה כמעיד עד"ש, דבאמת אין כאן בית מיחוש וטעמא, משום דלכאורה קשה למה לא מצינו כן בלימוד מצוה אחרת כגון הלומד הלכות לולב בסוכות ואינו אוחו לולב בידו יחשב כמעיד עד"ש בעצמו וכדומה הרכה, אלא פשוט, דבכל אלו אין החיוב כלל לעשות כל היום דלולב מדאגביה נפיק ביה וכן בשאר מצוות סגי פ"א, ע"כ לא חשיב עד"ש דהמצוה רק פ"א וזה יקיים אח"כ, משא"כ תפילין בזמן הגמ' היה החיוב לילך כל היום, וכל רגע מבטל מצות עשה כמ"ש הפמ"ג בכ"מ, וכ"מ בתוס' שבועות (כ"ה ע"ב) ד"ה מי עיי"ש. ע"כ כשקורא ק"ש בלא תפילין חשיב עד"ש כשאינו מקיים המצוה ברגע זו, וכל זה בזמן הגמ', אבל היום שנפסק הדין בשו"ע סי' ל"ח שכיון שאין לנו גוף נקי אי"צ לילך בתפילין רק בשעת תפילה פ"א ביום שוב אין איסור כלל לקרות ק"ש בבוקר בלי תפילין ולא חשיב עד"ש כיון דאין חיוב רק פ"א ביום וזה יקיים אח"כ, (עי' להלן אות ו' ז') ולזה כתבו בזה"ק דגם הקורא ק"ש בלא ציצית הוי מעיד שקר כיון שחיובו כל היום (כן מוכיח שם מזה גופא דחשיב עד"ש בציצית מה שלא מצינו בשאר מצוות כנ"ל, אלא על כרחך שחיובו כל היום, וע"ש עוד הוכחות ע"ז) ומש"ה גם בזה חשיב עד"ש, אתד"ה.

והנה דבריו מכוונים שפיר לשי' רבינו יונה הנ"ל דבכל פרשה שקורא שיין עד"ש אם אינו מקיים אלא שבא לחלק בין מצוה זמנית למצוה תמידית ובאמת דגם במצוה זמנית שיין עדו"ש באופן שאינו מקיים כל היום ורק באופן שמקיים במשך היום תו לא הוי עדו"ש וכנ"ל, אבל זה ברור דלדברי הב"ת הנ"ל גם במצוה תמידית לא בכל מצוה אמרי' הא דמעיד עד"ש כ"א במצות תפילין כמו שנתבאר, ואין להקשות מדברי המהרש"א הנ"ל שכתב דלגבי שופר שיין עד"ש אע"ג דאין מצותו בכל היום רק פ"א, דכבר יישבו הנ"ל (סי' ל"ג, הובא להלן אות ז') דכיון דמקיים אח"כ תו לא הוי עדו"ש עיי"ש.

ה.

והנה באופן שיש לו אונס ואין לו תפילין עד סוף זמן ק"ש או אפי' ספק לו שיעבור זמן ק"ש עד שיהיה לו תפילין, או מחמת איזה אונס לא יוכל להניח תפילין, לא ימתין על התפילין ויקרא ק"ש בלא תפילין, כן כתב הלבוש (סי' נ"ח) ואע"ג דאמרינן כל הקורא ק"ש בלא תפילין הרי זה מעיד עד"ש בעצמו אינו אלא אסמכתא בעלמא ולא אמרו כן אלא במזיד אבל כשיש לו אונס שאין לו תפילין ולא ציצית מוטב הוא שיקרא ק"ש בזמנה ואח"כ כשיהיו לו וכו' יניח ויברך עליהן וכו'. עיי"ש (והוב"ד במ"ב שם), ובשואל ומשיב (מהדו"ת תשו' ע"ב) הביא ראייה ברורה לכך מהא דאמרו בברכות (די"ד ע"ב) רב קרא ק"ש ואנח תפילין וצלי, ושקיל וטרי הש"ס דהיה צריך להקדים להניח תפילין ואמרו שם דשליח הוא דעוית ולא פריך הש"ס דהוה כאילו מעיד עד"ש בעצמו או כמקריב בלא

נסכים. ומסתמא לא יפלוג רב על זה דלא שיין פלוגתא בדבר וגם הש"ס לא קאמר דפליגי ועל כרחך דשליח הוא דעוית ועכ"פ לא עשה כמזיד ורב היה מתירא שלא יעבור זמן ק"ש ושפיר קרא ק"ש בלא תפילין. ודו"ק. ועוד ראייה מהא דאיתא (דף י"ג שם) דרבי קורא קרי"ש כשמעביר ידיו על עיניו, ואם היה מניח תפילין היה רב מרגיש כשמפסיק לתפילין, ע"ש. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' ק"ז) דחה ראייה זו די"ל דרבי היה קורא רק פסוק ראשון שזה ה"י ק"ש של רבי יהודה הנשיא ובוזה ליכא חשש דעד"ש כמובא לעיל, ע"ש. (ועי' באות חיים סי' כה שמסתפק אם הוא הדין לענין הקדמת ק"ש כל מה דאפשר כדאי' בב"י בשם הרבינו יונה (סי' נ"ח) דאם אין לו תפילין השתא, יכול להמתין או שמא עדיף להקדים הק"ש בלא תפילין, ע"ש).

ובאמת כבר מבואר הכי במאירי שכתב (ברכות יד ע"ב) דלא חשיב כמעיד עד"ש בעצמו אלא כשעושה כן דרך זלזול ופריקת עול מצות תפילין שהרי הוא מראה עצמו בקריאת שמע שבא לקבל עליו עול מצוות והוא מפקיען, ע"כ. הרי דבמקום אונס ליכא שום חשש וכמובא לעיל.

ו.

והנה מנהג חסידים ואנשי מעשה לקרות ק"ש בעת עמדם ממתם תיכף אחר ברכת התורה. ומקורו הובא בליקוטי מנהגים (עלה שגדפס בפקודת הה"ק מצאנו זיע"א) מספר מקדש מלך (דף קפו) בפ"י הרמ"ז וז"ל: קבלנו ממורנו האר"י ז"ל כשאדם ישן בלילה נשמתו מסתלקת ושורה על גופו רוח הטומאה וכשקם בבוקר אפילו יעסוק בתורה ויעשה כמה מצוות אין רוח

הטומאה סר מרמ"ח אבריו עד שיקרא רמ"ח תיבות הק"ש, שסגולת קריאת שמע שכל תיבה ממנה מפנה רוח הטומאה מאבר אחד וכו'. עכ"ל. וכן בסידור לב שמח הביא בשם חמיו הגה"ק מהר"ש מבעלזא זיע"א שיקראו ק"ש תיכף בבוקר. ע"כ. ולכאורה ראוי אז להניח תפילין שלא יהיו כמעיד עד"ש וכן נהגו כמה צדיקים שלבשו אז התפילין דרש"י ור"ת יחד, (עי' אות חיים סק"ד, שו"ת תורת יקותיאל מהר"ק סי' י"א) אולם מנהג העולם לקרות ק"ש זו בלא תפילין, וגדולי האחרונים חקרו ודנו ליישב המנהג כמו שיתבאר להלן. וכתב בספר מנהג ישראל תורה דלכא' היה מקום ליישב המנהג עפ"י מש"כ הדגול מרבבה ושאר אחרונים (הובא לעיל אות ד' ע"ש) דאיסור ק"ש בלא תפילין אינו אלא בק"ש שמכוון לצאת בה י"ח אבל כשאינו מכוון לית לן בה, א"כ י"ל דמה שקורין תיכף בבוקר ק"ש היינו להסיר רוח הטומאה מרמ"ח אברים ולא כרי לצאת י"ח וא"כ לא הוה בכלל מעיד עד"ש. אמנם אי אפשר לומר כן דבליקוטי מנהגים (או' ב') משמע דכרי להסיר הטומאה לא סגי בקורא ק"ש כקורא בתורה אלא צריכין גם לכוין לצאת בק"ש זה, ובר מן דין הרי רבים קורין ק"ש בבוקר מיראתם פן יעברו זמן ק"ש ועל כן מכוונים לצאת י"ח ואעפ"כ אין מדקדקים להניח אז תפילין.

ובשו"ת ארץ צבי (סימן ל"ג) כתב דהנה לכאורה קשה על הא דאמרו דהקורא ק"ש בלא תפילין הרי הוא כמעיד עד"ש, דהתוס' בר"ה (י"ז.) כתבו בשם מכילתא דהעוסק בתורה כמניח תפילין. א"כ כיון דבק"ש עצמו חשיב כעוסק בתורה כדאמרינו בנדרים (ח.) אי בעי פטר נפשיה

בק"ש שחרית וערבית ממצות עשה דתלמוד תורה. א"כ יחשב זה עצמו כמניח תפילין. והביא מהב"י (סי' מ"ז) לענין מש"כ הירושלמי דאינו נפטר באהבה רבה מברכת התורה אלא בשנה על אתר והקשה הא קורא ק"ש וא"כ תחשב תמיד קורא על אתר ותירץ דק"ש לא חשיב לענין זה כת"ת ע"ש. והטעם צ"ל משום דאינו מכוון לת"ת רק למצות ק"ש והא דאמרי' אי בעי פטר נפשיה בק"ש היינו דווקא במכוון לת"ת. ולפי"ז היינו דוקא בק"ש שאומרים בתוך התפילה אבל בק"ש שאומרים בבוקר דאיתא שצריך להתנות שאם יתפלל בזמן ק"ש אינו רוצה לצאת בקריאה זו רק כקורא בתורה כדי שיאמר ק"ש העיקרית על סדר ברכות כתקון חז"ל וכיון דבלא"ה מכוון לת"ת ממילא חשיב ת"ת גם על הצד שקורא לצאת ידי חובתו דמהיות טוב וגו' ולא ייגרע אם יהי' תלמוד תורה בכל אופן, ושוב הקורא בתורה כמניח תפילין ולא חשיב כלל קורא ק"ש בלא תפילין, את"ד ע"ש. והנה הגם דהובא לעיל דהק"ש בבוקר להסיר רוח הטומאה ג"כ צריך לכוון לצאת ידי חובתו וא"כ תו י"ל דאינו מכוון לת"ת כ"א לצאת בה ידי חובתו. מ"מ עצה טובה קמ"ל דנכון ליזהר לכוון ג"כ לקיים מצות ת"ת וליכא שום חשש דמעיד עד"ש דלא חשיב כקורא ק"ש בלא תפילין. ודו"ק.

ז.

והנה בשו"ת בית יצחק (א"ח סי' י"ז) כתב: שמעתי לפרש בשם הרב הגאון הצדיק מהר"י יעקב יצחק מלובלין דכרי עולא ור' יוחנן בקרא ק"ש ולא הניח תפילין כלל אבל בקרא אדעתא שיניח תפילין אח"כ לא הוי עד"ש, והכי משמע

מדקאמר עולה בלא נסכים ובעולה מהני אם מקריב נסכים אחר הקרבת עולה. ע"כ מיירי שאינו מניח כלל, ע"כ. והוב"ד זקי החוזה זיע"א גם בספר עמק יהושע אחרון. (דף קנ"ט ע"ב), וכן הובא בספר אהל תורה בשם הה"ק מקאצק זיע"א, וכ"כ מרגנפשיה הגאון מהרש"ג (סי' נ"ב), ובשו"ת לבושי מרדכי תליתאה (חאו"ח סי' ה') כתב שסברא זו כתבוהו כמה גדולים וצדיקים ושכן כתב בעל התניא, ע"ש. ותנא דמסייע להו הוא הרמ"ע באלפסי זוטא (ברכות יד:) שכתב בדברי ר' יוחנן דיצא ידי חובת קריאה שהרי אמרו (מנחות טו:) אדם מביא קרבנו היום ונסכיו מכאן ועד עשרים יום וכן כאן מניח טלית ותפילין ואינו חוזר וקורא. ע"ש, אלא שהרמ"ע כתב כן רק אליבא דר' יוחנן, וכ"כ בשואל ומשיב הנ"ל, ואילו האחרונים הנ"ל כתבו סברא זאת אף אליבא דעולא שאמר דהוי עד"ש. והביאו רא"י מהא דר' יוחנן וה"נ לעולא. ודו"ק. [וראיתי בספר קדוש ישראל על אא"ז מרן הס"ק מויז'ניצא ב' האהבת ישראל זיע"א (פ' י"ד אות ו.) שאמר פעם כי שלשה דברים שעושים חסידים אחרים היה חפץ מאד לעשות לולא כבוד אבותיו שלא נהגו כן. וכאשר יעזור השי"ת ויהיה ערליכער איד אולי ג"כ ינהג כך ואחד מהם הוא: לקרוא ק"ש בבוקר אחר ברכת התורה עטור בתפילין, ע"ש. ומשמע מזה שאכן אבותיו הק' זי"ע לא נהגו להניח תפילין קודם ק"ש וכנראה שסמכו על דברי הגאונים והצדיקים הנ"ל, אלא שהס"ק זי"ע רצה להחמיר על עצמו כמו שהיו צדיקים שהחמירו בזה והניחו תפילין בק"ש כמוב"ל — לולא כבוד אבותיו]

וכתב בשו"ת ארץ צבי (שם) דיש להביא רא"י לדבריהם מכח הקושיא שהקשה (הובא לעיל אות ו') דאיך משכחת ליה קורא ק"ש בלא תפילין כיון דעוסק בתורה כמניח תפילין א"כ תמיד מניח תפילין בשעת ק"ש, אך לדברי הה"ק [החוזה] ז"ל אירי שפיר דאף דבשעת מעשה הק"ש הוי כמניח תפילין מ"מ ודאי אינו פוטר כל היום וצריך אח"כ להניח תפילין ואלו כמניח תפילין ממש סגי פעם אחת לכל היום כמו שכתבו הפוסקים דעיקר החיוב אינו רק פ"א ביום א"כ אם אינו מניח תפילין אח"כ הוי למפרע בק"ש כמעיד עד"ש בעצמו שהיה נאה דורש ולא נאה מקיים אבל אם מניח תפילין אח"כ ליכא חשש דעד"ש דנאה דרש ונאה מקיים מצותיה. ודו"ק. עוד הביא ראיה מדברי המהרש"א בע"ז (ד:) המובא לעיל (אות ד') ע"ש, דבשחרית כשאומר יום תרועה הוי כמעיד עד"ש אך במוסף שתוקע הוי בלא שפתי מרמה, ולכאור' קשה דאיך מותר להתפלל שחרית בלי תקיעה כיון דמעיד עד"ש וצ"ל דאח"כ במוסף מתקן שאומר פסוקי תרועה ותוקע והכא נמי כשאומר אח"כ ק"ש בתפילה מתקן זה. את"ד, ע"ש.

ח.

אולם הגר"ש קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (חאו"ח סי' שנ"ד) דחה הדמיון מנסכים שמקריב עולה היום ונסכין אח"כ, לתפילין שיכול לקרוא ק"ש ואח"כ יניח תפילין. [כמבול] דשאני ושאני, נסכים אלו ענין בפני עצמן הן ואין עליו חיוב להביא נסכים רק כשהקריב עולה אז כל זמן שהוא מביא נסכים שייכין הם לעולה אבל תפילין הוי חוב כל היום רק עתה

פעמים גם כן אינו יכול וכדו' (עי' בשו"ת שו"מ הנ"ל) אע"פ שאינו אונס גמור מ"מ הוי גמי כמי שאין התפילין מזומנים לפניו, וליכא בזה שום חסרון של עולה בלא מנחה וכו'. ודו"ק. ובזה יש ליישב מה שהקשו האחרונים לדברי האחרונים הנ"ל מהא דאמרי' בברכות (י"ד ע"ב) אהא דרב קרא ק"ש בלא תפילין דשליח הוא דעוית. ומשמע דדוקא בכה"ג אבל בסתם אסור לקרוא ק"ש בלא תפילין. (עי' בשו"ת בית יצחק הנ"ל ובאות חיים מש"כ בזה) ולפי הנ"ל אפ"ל דאכן כל שעדיין אינו מוכן ומזומן מצד עצמו להניחם הוי כגוונא דשליח דעוית. ולא קשיא נמי קושית הגר"ש קלוגר הנ"ל ודו"ק.

ט.

הנה מהרבה אחרונים משמע דבאופן שקורא ק"ש בלא תפילין ואח"כ מניח תפילין אינו צריך לקרוא ק"ש שוב עם התפילין וסגי בהנחת תפילין. כן מבואר מדברי הה"ק מלובלין והה"ק מקאצק זי"ע שלא הזכירו כלל שצריך אח"כ לקרוא ק"ש שוב, וכן במגיד תעלומה שכתב בסוף דבריו : כ"ה הענין בק"ש בלא תפילין אפי' הניח תפילין אח"כ יצא ידי חובתו ולא הוה כמעיד עד"ש רק אם עבר כל היום ולא הניח תפילין, עכ"ל, משמע שאי"צ לקרוא ק"ש עם התפילין. וכן כתב במשנ"ב סי' נ"ח (סק"ה) ע"ש. וענינו מבואר עפ"י מש"כ הרבינו יונה לפרש הא דהוי כמעיד עד"ש כשקורא ק"ש בלא תפילין כיון שאינו מקיים מה שאומר וקשרתם וכו' וכמבול"ל. אבל אח"כ כשמניח תפילין מתקן ומקיים דבריו בהנחת תפילין גרידא. וכן מפורש בשו"ת תורת יקותיאל (חאו"ח סי' יא מהדו"ק) וז"ל: מותר

בטלוהו דאין בידינו לשמרם כראוי אבל מן התורה הוי חוב כל היום אזי כל שעה שלובש י"ל בשביל חובת שעתא הוא ואין ראייה דשייכא לק"ש שלפניו לכך לא מהני לתשלומין דק"ש והוי קורא ק"ש בלי תפילין כלל. עכ"ד ובשו"ת יביע אומר (חאו"ח סי' ד) כתב די"ל דאע"ג דמצות תפילין כל היום זהו למצוה כעלמא אבל אם הניחן אפי' רגע אחד ביום לא ביטל מצות עשה דתפילין כמ"ש הפוסקים (פמ"ג סי' ל"ג א"א סק"ב) ולכן כל שמניחן בו ביום פקע חיוב מ"ע מעליו במשך כל היום ונמצא למפרע שקיים מצות תפילין ואין כאן עולה בלא מנחה, וצדקו דברי האחרונים הנ"ל, ע"ש.

וביותר נראה כיוון דהסכימו הפוסקים שבזמננו אנו פטורים כל היום מתפילין שלא בשעת ק"ש ותפילה דאי אפשר לנו בגוף נקי כל הזמן א"כ י"ל דשפיר שייך תשלומין לק"ש כשמניח תפילין אח"כ שאז הוא עיקר החיוב, (ועי' ארץ צבי סי' א' הובא לעי' אות ד', תשובות והנהגות חאו"ח סי' נ"ב).

ועוד נראה, עפ"י מה שראיתי בספר חקרי לב למהר"י חזן (סי' ה') שכתב דהא דמביא זבחו היום ונסכיו לעשרה ימים היינו כשאין מזומנים אצלו אבל אם הם מזומנים צריך להקריבם וא"כ ה"נ בתפילין שהתפילין אצלו ואינו מניחן הוי כמקריב עולה בלא מנחה וכו' והנסכים אצלו דלא שפיר עבר, את"ד, והביא דבריו החיד"א בספרו פתח עינים (מנחות ט"ו ע"ב) וכתב ע"ז והוא תירוץ נכון וכו'. ע"ש, ולפי"ז אפשר לומר דה"נ כשאינו מוכן ומזומן להניח תפילין וכגון שאינו יכול לעמוד ולהתפלל כבר ולהניח ב'

דיבור, ובפרט לפי מה שנזכר לעיל דברי הגאון"צ שאמרו דאם מקיים אח"כ תו ליכא חשש דעדות שקר, ומשמע דלא קאי דוקא לדברי רבנו יונה אלא לכל הפירושים, וא"כ עדיין צ"ב הא דהצריכו הנ"ל לקרוא ק"ש שוב כשמונח תפילין.

ונראה הביאור בזה בהקדם הבנת החסרון של ק"ש בלא תפילין והמעלה של ק"ש עם תפילין. דבפשטות החסרון והמעלה הוא בהק"ש [ואע"פ אם נימא דיצא ידי חובתו בכל גוונא מ"מ עיקר המעלה הוא כשקורא הק"ש בתפילין, שאז היא בשלימותה], כיון דמיחד אז את השי"ת או כיון שאז אומר וקשרתם, וכר ואם לא יניח תפילין יהיה עדותו דהיינו הק"ש עד"ש. אולם הרמב"ם והמחבר הביאו הלכה זו בהלכות תפילין שצריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש, ומשמע שזה ג"כ חסרון ומעלה בהתפילין, דאילו היה המעלה בזה רק לגבי ק"ש היו צריכים להביאו בהלכות ק"ש.

ויתבאר עפ"י דברי המהרש"א בברכות שם וז"ל: וכתבו המפרשים בזה, לפי שג' מצוות נתן לנו הקב"ה שהן אות ועדות לנו שאנחנו עמו והן: שבת, מילה ותפילין. ועל פי שנים עדים יקום דבר, וע"כ בשבת לא בעי תפילין דאיכא שני עדים שבת ומילה, אבל בחול בעי שני עדים דהיינו מילה ותפילין. והרי אם אינו מניחם בחול ה"ל עד השני שהם התפילין עד"ש בעצמו. עכ"ל. ומבואר מדבריו דק"ש עם תפילין אינו מעלה רק לק"ש או רק להתפילין אלא דכשניהם יחד הוי עדות שלימה וקבלת עומ"ש בשלימות, וכלשון הסמ"ג (מ"ע מצוה ג'): ועל פי שנים עדים יקום דבר. כל אחד מישראל אינו יהודי שלם אא"כ יש לו

לקרות קר"ש בבוקר בלי תפילין על סמך שיניח אח"כ בלי בית מיחוש כלל. ועד"ש ליכא. דמקיים אח"כ, וכר, עכ"ל. וכ"ה בשו"ת מהרש"ג (סי' נ"ב אות ג') ע"ש.

אולם בשאר אחרונים מבואר דצריך לקרוא שוב עם התפילין ודוקא באופן זה לא הוה כעד"ש. עי' באשל אברהם להגה"ק מבוטשטש זי"ע שכתב בסו"ד: ורק אם עבר כל היום ולא אמר קרי"ש בהיות תפילין עליו אז הו"ל כעד"ש, עכ"ל. הרי דדוקא בכה"ג אבל בלא ק"ש עדיין הוי עד"ש. וכך מובא בשו"ת ארץ צבי הנ"ל ע"ש. ובאות חיים הנ"ל (ד"ה שוב ראיתי) משמע דדוקא כשקורא ק"ש בזמנה עם התפילין אז לא הוה כמעיד עד"ש. וצ"ב לדבריהם מה טעם שצריך שוב לקרוא ק"ש כיון שמקיים דבריו במה שמניח תפילין אחר שקרא ק"ש. ואף שבפשטות י"ל דס"ל כפי' הב"ח שצריך להראות שמשעבד א"ע להשי"ת וזה צריך להיות בשעת ק"ש דוקא, מ"מ אינו מוכרח דהא גם לענין זה יהיה סגי לכאורה במה שיקיים אח"כ ענין זה.

ובפשטות נראה דחששו לשיטת הב"ח בדברי רש"י דהא דבעינן תפילין בשעת ק"ש כדי שיראה שמשעבד נפשו ושכלו להשי"ת וזהו ע"י תפילין נגד הלב ונגד המח, וכמוש"כ המהר"ם שיק בדעת הלבוש שמצריך לקרות ק"ש שוב שנית כשהיו עליו תפילין דר"ת מחשש שמא הם העיקר, וכיון שענין התפילין בשעת ק"ש הוא להראות שעבודו להשי"ת א"כ מן הצורך שיהי' זה דוקא בשעה שקורא ק"ש עיי"ש, אך מצד הסברא אינו מוכרח כן, דאמאי לא סגי במה שמראה אח"כ שמשעבד את עצמו להשי"ת ולא תוך כדי

שני עדים שהוא יהודי וכו'. ע"ש. (הוב"ד בריש ספר מצות תפילין להשל"ה הק'. ע"ש) ולפי"ז מש"כ רש"י בברכות שם דאף הקורא ואינו מקיים אינו גומר המצוה, אין הכוונה לגמר מצות ק"ש או לגמר מצות תפילין, אלא לגמר קבלת עומ"ש ששלימותה הוא דוקא בקורא ק"ש עם תפילין.

ושוב ראיתי הענין מבואר יותר בנתיבות עולם להמהר"ל (נתיב העבודה פ"ט) על מאחז"ל בברכות שם דאמר ר' יוחנן הרוצה שיקבל עליו עומ"ש שלימה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה וכו', וז"ל: ביאור דבר זה כי מי שקורא ק"ש ראוי שיהיו התפילין עליו כי ע"י התפילין שם ה' נקרא עליו דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ואמר ר"א אלו תפילין שבראש ולפיכך קיימא לן (גיטין מ.) אם אדם מניח תפילין לעבדו יוצא לחירות. כי כאשר התפילין עליו הנה שם ה' נקרא עליו והשי"ת הוא מלכו ואדונו, ואיך יהיה בשר ודם אדון שלו ולפיכך אמר כל הקורא ק"ש ומקבל עליו עומ"ש והרי אין התפילין עליו שיהיה שם ה' נקרא עליו שהוא מלכות שמים שלימה כמ"ש אח"כ, לכך אמר כי הוא מעיד עד"ש בעצמו כי ק"ש הוא עדות שישראל מעידים כי ה' ית' אחד וכאשר אין תפילין עליו הוא עד"ש, כי אם היה מ"ש עליו, היה תפילין עליו שבהם שם ה' והוא מ"ש שלימה. ורבי יוחנן ס"ל שלא עשה המצוה כתקנה. כלומר שאין כאן מ"ש שלימה כי מ"ש שלימה הוא ע"י תפילין. ולפיכך אמר כאלו הקריב עולה בלא מנחה וכו' שחסר השייך אל המצוה, וכך חסר דבר השייך אל מ"ש, וכו', עכ"ל, ע"ש.

ולפי כל הנ"ל מבואר פשוט דברי הפוסקים הנ"ל שיקרא שוב ק"ש אח"כ בהיות תפילין עליו, כי אז הוי עדות שהוא יהודי שלם וזהו קבלת עומ"ש שלימה כי שם ה' נקרא עליו, ואע"ג דעיקר מצות קרי"ש כבר יצא ידי חובתו כשקרא בלא תפילין מ"מ מ"ש שלימה הוא דוקא בתפילין, והאות חיים ס"ל יותר דדוקא שכקורא ק"ש בזמנה עם תפילין אז הוי מ"ש שלימה. ואולי בזה יש להבין מנהג החתם סופר זי"ע המובא במנהגי החת"ס(פ"א אות כ"ב בהג"ה שם) בשם לקוטי חבר בן חיים שהעיד בשם רבו החת"ס שהחמיר מאד ברין זה ולא קרא ק"ש בתפילין דר"ת מחשש שמא אין הלכה כר"ת והוי כקורא ק"ש בלא תפילין וכו', וכן הובא שם בפ"ד (אות ג') שבפר' בא ופר' ואתחנן כשלמד עם התלמידים שארית הפרשה הקפיד שיהא לבוש בתפילין משום קורא ק"ש בלא תפילין. ע"ש. והאחרונים תמחו ע"ז דלכו"ע ליכא שום חשש עד"ש כשקרא ק"ש פעם אחת עם תפילין ורק כשקורא ק"ש לשם חובתו וכמובא לעיל, (עי' אות חיים הנ"ל. וכשו"ת שאלת שלמה (ח"ב סי' כ"ז) כתב: מ"ש בשם החת"ס וכו' נ"ל דהשומע לא כיון יפה וכו'. ע"ש) ולפי הנ"ל י"ל דאכן אע"פ שאלכא דהלכתא לא הוי עד"ש כשקורא שוב ק"ש בלא תפילין. מ"מ החת"ס החמיר על עצמו מכיון שאינו מ"ש שלמה וכיון שקרא ק"ש שהוא עדות שישראל מעידים כי ה' אחד כמ"ש מהר"ל, רצה שיהיה זה בשלימות העדות אשר עפ"י שניים עדים דהיינו מילה ותפילין, יקום דבר ויהיה קבלת עומ"ש שלימה. ודו"ק.